

Voorwoord

'The late twentieth century may come to be considered the heyday of late antique studies. Old certainties have been dislodged but, thanks in part to the very vividness of description involved, a path has also been left open to an enduring debate about the relevance of that remote era to an understanding of our modern world.'¹

Dat de late oudheid de laatste decennia is uitgegroeid tot een populair onderzoeksgebied staat buiten kijf. De laatste jaren zijn er verschillende congressen georganiseerd met de late oudheid als hoofdthema, sinds 2008 is er het tijdschrift *Journal of the Late Antiquity* en binnen het universitaire onderwijs is er meer aandacht voor de eeuwen die eens werden bestempeld als the dark ages. Vorig jaar (2010-2011) konden masterstudenten in Groningen een reeks onderzoekscolleges volgen die tot stand waren gekomen door een uniek samenwerkingsverband van de afdelingen Oudheid en Middeleeuwen. In deze colleges werden de studenten uitgedaagd om over het strakke onderscheid van oudheid versus middeleeuwen heen te kijken. Aan de hand van onder andere het veel geprezen werk van Chris Wickham, *The inheritance of Rome. A history of Europe from 400 to 1000* uit 2010, werd getracht de late oudheid als periode op zich te onderzoeken en op zijn eigen merites te beoordelen.

De verfrissende aanpak van deze colleges deed enkele redacteurs besluiten dat het tijd werd aan dit onderwerp een themanummer van *Groniek* aan te wijden. Het resultaat ligt voor u. Wij zijn er erg trots op dat wij grote namen in dit onderzoeksveld konden overtuigen van de relevantie van dit themanummer. Zoals gezegd heeft het onderzoek naar de late oudheid de laatste decennia een hoge vlucht genomen en het aantal verschillende deelonderwerpen is talrijk. Of het nu gaat om politieke, culturele, religieuze of economische geschiedenis, om noord-west Europa of Afrika, om geschiedschrijving van de *longue durée* of onderzoek naar zesde-eeuwse Spaanse wetteksten in Córdoba, de diversiteit is enorm. Om de lezers kennis te laten maken met deze

1 Stefan Rebenich, 'Late Antiquity in modern eyes' in: Philip Rousseau ed., *A companion to late antiquity* (Oxford 2009) 92.

grote verscheidenheid aan verschillend onderzoek hebben we gekozen voor een indeling die bestaat uit een inleidend artikel en vervolgens vier artikelen met een verschillend onderwerp.

Het eerste artikel van J.W. Drijvers geeft de nodige achtergrondinformatie over de discussie die op dit moment wordt gevoerd door historici en laat goed zien hoe het huidige onderzoek is geëvolueerd tot wat het nu is. Dit artikel geeft de lezer de mogelijkheid om overige artikelen in de juiste context te plaatsen.

Raymond Van Dam neemt het tweede artikel voor zijn rekening. Hij gaat in op het nog steeds levendige debat over de relatie tussen Constantijn de Grote en het christendom. Hij geldt als een autoriteit op dit terrein en pleit voor een nieuw soort vraagstelling in het onderzoek naar Constantijn, om op die manier het min of meer vastgelopen debat een vruchtbare wending te geven.

In het derde artikel staan de invallen van de 'barbaren' centraal. Peter Heather, die veel heeft gepubliceerd over met name de Goten, benadrukt nog eens de belangrijke rol die de Goten hebben gespeeld in de transformatie van het westelijke Romeinse rijk. Hij laat met deze stellingname een ander geluid horen dan sommige andere historici die het algehele belang van de volksverhuizingen in de vijfde eeuw proberen te minimaliseren.

Vervolgens zal filosoof Lodi Nauta een geheel ander onderwerp aansnijden: Augustinus en Boethius. Twee denkers uit de laat-antieke oudheid die de middeleeuwse filosofie op een beslissende manier hebben beïnvloed. Beiden dachten sterk platoons, maar waar Augustinus steeds meer het ontbreken van een persoonlijke band tussen God en de mens in het platonisme als cruciaal verschil tussen beide denkrichtingen ging zien, lijkt Boethius daar geen spanning tussen beide te voelen.

In het laatste artikel van dit nummer is er aandacht voor de archeologie. Hans-Peter Kuhnen, expert op het gebied van de stad Trier laat aan de hand van archeologisch bewijsmateriaal zien hoe deze stad zich in de late oudheid ontwikkelde tot een belangrijke hoofdstad van west-Europa. In tegenstelling tot wat de literaire bronnen ons vertellen (grote problemen met Germaanse invallen in de vierde en vijfde eeuw) lijkt de stad eerder een langzame, rimpelloze transformatie te hebben ondergaan.

Het supplement begint traditiegetrouw met een Hoog van de Toren, dit keer van redacteur Sjoerd Griffioen. Hij bepleit nieuwe aandacht

voor de bewustwording van de eigen standplaatsgebondenheid en het expliciteren van de eigen aannames. Dat dit nodig is laat hij zien aan de hand van het negatieve beeld dat is neergezet van de 'schurk' Adalberdo van Laon.

De rubriek Historisch Erfgoed wordt ingevuld door Lotte Jensen. Zij neemt de lezers mee naar Rijswijk waar een monument van landelijke betekenis staat: een beeld van de dichter Hendrik Tollens. Zij laat in dit artikel de importantie zien van schrijvers als Tollens met betrekking tot nationale identiteitsvorming en historisch besef.

De rubriek Persoonlijkheden gaat in op het leven van Willem de Volder, a rebel with a cause. Hij was een van de eerste evangelische christenen die de denkbeelden van Maarten Luther verspreidde in de Nederlanden. Verona Demoed vertelt waarom ze in haar promotie-onderzoek zo gefascineerd is geraakt door deze auteur.

Wij hopen met deze rijke verscheidenheid aan onderwerpen recht te doen aan de fascinerende wereld van de late oudheid.

De redactie wenst u veel leesplezier.